

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/04/tarnoczai-geza-160-eve-tortent---merenylet-ferenc-jozsef-ellen-04-01-11/>

Tarnóczai Géza

160 éve történt – Merénylet Ferenc József ellen

1853. február 18-án az ifjú császár, I. Ferenc József szokásos ebéd utáni sétájára indult a bástyasétányon. Az uralkodó trónja támaszaként tekintett a birodalma szívéhez közel álló hadseregére. A sétára csak hadsegédje, Maximilien Karl von O'Donell kísérte el. Amikor a császár a Karintiai kapunál járt, kihajolt a bástya mellvédjén, hogy figyelje a lent gyakorlatozó katonákat. A további történésekről e szavakkal számolt be a Budapesti Hírlap 1853. február 20-án megjelenő száma, Távirati sürgönyök című rovatában:

„A hadsereg fősegédje és a belügyminiszter Főherczeg Albert Ő cs. Fenségéhez: Bécs, febr. 18. Egy gyalázatos merénylet követetett el épen most Ő Felsége legmagasabb személye ellen. Ő Felségét ma negyedfél órakor a karinthiai kapu melletti bástyán sétálása közben egy egyén hátulról megtámadta s feje hátsó része táján egy konyhakéssel megsebesítette. A seb, az orvosok állítása szerint nem veszélyes. A gyilkos az Ő Felségét kísérő szárnysegédőtől a tetten érve megfogatott. A város e merény fölött a legmélyebb boszankodásban van. Minden osztályok a legnagyobb részvétet nyilváníják. A csend legkevésbé sem háborított meg.”¹

1. kép: Libényi törrel támad Ferenc Józsefre (J. J. Reiner festménye)

Tarnóczai Géza: 160 éve történt – Merénylet Ferenc József ellen

Február 19-én a belügyminiszter Bécsben kelt távirata bővebb részleteket is közölt Albert főherceggel: „Ő Felsége, szárnysegéde gróf O'Donell kíséretében a déli órában szokás szerinti sétáját tevő a bástyán. A karinthiai kapu közelébe érkezve, Ő Felségét egészen észrevétlenül egy hátulról feléje rohanó férfi megtámadta és egy erős késsel a fej hátsó része táján tett szurással megsebesíté. Ő Felsége, egy pillanatig a fő megrázkodása következtében megdöbbsent, de csakhamar visszanyerte lélekjelenlétét, gyorsan megfordult és kardot rántott. – E közben gróf O'Donell a gyilkosnak rohant, és sikerült neki azt legyőzni és lefegyverezni. Egy előhívott katonai őrcsapat elfogta a bűnöst. Ennek neve Libényi János, mesterségére szabólegény, székesfehérvári m. o. születés. Ő Felsége, kinek nyaka erősen vérzett, maga nyugtatá meg a körülállókat, kik felindulás és borzadály miatt mélyen megvalának rendülve, és azonnal Albert főherceg Ő cs. Fensége palotájába ment, és onnan kocsin a császári várakba, hol a tüstént előhívott orvosok dr. Seeburger udv. tan. és Wattmann kormánytanácsos a sebet megvizsgálták, és az állapotról azonnal a legmélyebben meghatott lakosság megnyugtatására tüstént közzétett orvosi jelentést szerkesztették. Hálául Ő Felsége csodálatos megmentetéséért délután 6 órakor Te Deum tartatott a sz. Istvánegyházban.”²

A „Levelezések” című rovat a következő, célzásoktól sem mentes sorokkal egészítette ki a fentieket: „Egy Libényi János nevű nyomorult, székesfehérvári szabólegény merénylet követett el Ő Felsége szent személye ellen. [...] A legmélyebb boszankodás, a legőszintébb fájdalom nyilatkozik az itteni lakosság minden köreiből. Vajon elkülönözve áll-e ez az esemény, vagy egy szemét képezi-e azon üdvetlen törekvések láncolatának, melyeket minden becsületes embernek, nem tekintve párt-állását, a legelhatározottabban el kell magától utasítania? A bűnös, mint mondják, a rendőrség házába vitetése alatt lázító felkiáltásokat hangoztatott. Ő kicsi, keveset mutató alak, elfogatásakor erősen védte magát, s meglehetősen jól volt ruházva. [...] Az Ő Felségén ejtett seb nem mély és csak hűs; a nyak nemes részei sértetlenül maradtak.”³

Természetesen a Pesti Napló is hasonló hangnemben foglalkozott az esettel, és nem fukarkodott a jelzőkkel a merénylet személyével kapcsolatban: „Az Ő cs. k. Apostoli Felsége legmagasb személye ellen Bécsben intézett merénylet, melynek fagyalaló híre tegnap reánk viradt, hasonló mély hatást fog országszerte támasztani, melyet fővárosi közönségünk minden rétegeiben kivétel nélkül költött. Borzalom- és undorodással fordul el mindenki az ocsmány merénylettől, melynek kivételére csak a legfeszültebb örültség fegyverezhetett fel egy elvetemült fanatikust. Minden fának lehet férges gyümölcse. De bármely népfaj szülöttje legyen is a tettes, azt a magyar nemzet el nem ismerheti gyermekének, ki fájának dicső történetét a banditai merénylet s királygyilkolás utálatos szándékával s kísérletével megfertőztetni nem átalja. [...] A magyar nemzet nem ilyen aljas módon keresi, nem ily ocsmány eszközök által biztosíthatja jövőjét.”⁴

Rövidesen meg is jelent a Budapesti Hírlapban a székesfehérvári polgármester, Ferenczy János nyílt levele, melyben tiltakozott az ellen, hogy Libényit az első híradások székesfehérvárinak állították be. „Azon kebellázító esemény, mely Ő cs. k. Apostoli Felségének, folyó hó 18-án orul lett megtámadásával a birodalmi fővárosban történt – Fehérvár város lakosainak szívében kétszeresen sajnó fájdalmat idézett elő, igen, kétszeres fájdalmat, mert ez által nem csak a nagy magyar hazának érzi közös szegényülését, hanem saját becsvesztésén és lealáztatásán is feljajdul, miután a gyilkolási undok merénylet elkövetője Libényi János szabólegény székesfehérvári születésűnek híreszteltetett el. [...] az alávaló orgyilkosnak szülei e városban soha sem léteztenek, ő a nyomoru teremtmény itt helyütt nem született, s e jobb fiakat számláló város kebelében sem nevelkedett föl. [...] Fejérvár város lakossága a gaz orgyilkost szive mélyéből átkozza!”⁵

Tarnóczai Géza: 160 éve történt – Merénylet Ferenc József ellen

A merénylő valójában Csákvárról származott, de az 1850-es évek viszonyai feltétlenül szót érdemelnek az eset kapcsán. A szabadságharc leverését követően ugyanis I. Ferenc József császár neoabszolutizmust vezetett be, és Magyarországon nagyon ellenséges volt a hangulat a Habsburgokkal szemben. Ez a közhangulat a legkevésbé sem érződött a korabeli lapok hasábjain, amelyekben a teljes lojalitás tükröződött. A kormányzat nyílt bírálata nem volt lehetséges, a kormányzó, Albrecht főherceg kordában tartotta a hírlapokat, nem tűrte, hogy az ő ellenőrzési körén kívül működjen magyar lap. A sajtószabadságot formálisan érintetlenül hagyták, a cenzúrát nem állították vissza, helyette hatásosabb módszerrel éltek, az utólagos ellenőrzéssel. Ez azt jelentette, hogy a kész nyomtatványokat kellett benyújtani a rendőrségnek, amely utólag döntött róla, hogy azok árusíthatók-e. Mivel a szerkesztők és a kiadók rettegtek az esetleges anyagi kártól, az öncenzúrázás eszközével éltek, biztonsági okokból sokszor a kelleténél erősebben.⁶ A Budapesti Hírlap – fejlécén a birodalmi sassal – a Bach-korszak kormánylapja volt, szelleme ahhoz igazodott, és „népszerűsége”, olvasottsága is.⁷ Nyilvánvaló, hogy Székesfehérvár polgármestere sem véletlenül igyekezett mielőbb leszögezni, hogy a merénylőnek semmi köze városához – a feltétlen lojalitás elvárás volt minden komolyabb funkciót vállaló személytől.

A merényletet követően a Budapesti Hírlap és a Pesti Napló is hosszú napokig orvosi jelentéseket közölt a császár hogylétéről. A Budapesti Hírlap a merényletet követő közvetlen bécsi reakciókról is beszámolt: *„... alig terjedt el a hire a Szent István templomban tartandó „Te Deum”-nak, az egész roppant tér, minden odavezető utca egy hangyagomoly volt. Midőn Zsófia főhercegnő ő cs. Fensége (Ferenc József anyja – T. G.) könnyező szemekkel az egyházba kocsizott, s az önkénytelen lelkesedés (talán hazánkban is lehetett volna, ha nincs önkény – T. G.) azon őszinte kitöréseit hallá, melylyel a tömeg üdvözlé, lehetetlen volt nem gondolnia: „e nép jó és hű, a gonoszság csak egyesekben lakik.” És úgy van, a bécsi nép magatartása e napon lojalitásának fényes bizonyosságát adá. Az est valóban tündéri volt, nem volt oly távol eső zegutcza, mely fényesen világítva ne lett volna, hozzá, az egy negyedóra alatt mindent eltemető hó, gyönyörű látvány volt; a nép éjfélig tolongott; izgatottságában senki sem gondolt rendes dolgaival, csak Ő Felsége mintlétéről leste még a hírt.”⁸ A „Napi események” című rovat már a hivatalos hazai visszhanggal volt kapcsolatos: *„Ő Felsége szerencsés megmentéséért f. hó 19-kén reggeli 10 órakor, a pest-leopoldvárosi plébánia részéről a szerviták templomában kitett szentség előtt háladó istentisztelet tartatott.”⁹**

Számos hasonlóra került sor vidéki városainkban is, például Vácott, Nagyváradon, Mohácson, Veszprémben, Sümegen. A Habsburg-hű magyar nemesek is igyekeztek kimutatni a merénylet miatti felháborodásukat, ami persze nem tükrözte a magyarság többségének véleményét. *„Primás Őhgsége vezetése alatt – mint biztos kutfőből értesülünk – egy magyar főrendi küldöttség fog Bécsbe menni s Ő Felségéhez járulván, hó szavakkal tolmácsolni azon egyetemes, mély részvétet, melyet e nemzet keblében a borzasztó merény hallása támasztott s egyszersmind örömet kifejezni, hogy az Isteni gondviselés azon rendkívüli veszélyt Apostoli Urunk fölkent fejéről a birodalom s nemzetünk javára elhárítá.”¹⁰* Ugyanezen lapszám a merénylő személyével kapcsolatban is bővebb felvilágosítással szolgált: *„Libényi János, az Ő Felsége szentséges személye ellen elkövetett gyalázatos orgyilkolási merényért elhírhedt, és jelenleg sokat emlegetett szabólegény – mint itt Pesten beszélük, tulajdonképpen fejmegyei csákvári születés, ezelőtt pár évvel pesti ismeretes magyar szabó Kostyál szolgálatában volt, s akkor magába zárkózó, senkivel nem társalkodó és sok tekintetben különczködésre hajlandó egyénnek mutatta magát.”¹¹ „...a rendes vizsgálat folyamatba tétetett. A sommás eljáráson az istentelen bűnös még tegnap a*

Tarnóczai Géza: 160 éve történt – Merénylet Ferenc József ellen

rendőrigazgatóságnál keresztül ment. Ott azt vallá, hogy egészen önállólag cselekedett, és a borzasztó szándékot már régóta forralá. Azonban a tegnap tett rendőri intézkedések [...] oda mutatnak, hogy a bűnnek összefüggését gyanítják. A tettesnek törvényszék előtti magaviselete vakmerő és nyers volt; ő minden műveltség nélküli s az ifjuságuk óta elhanyagolt egyének közé tartozik. A munkát mindig utálta, és egy mesternél hosszabb ideig sohasem dolgozott. Később a vallatás egész éjjel folyt.”¹² Libényi vallomása ellenére az udvar büntársak után kutatott, és az esetet felhasználta a magyarok ellen.

Február 25-én a magyarok hódoló küldöttségét a császár apja, Ferenc Károly főherceg fogadta Bécsben. A neki átadott felirat a következőket tartalmazta: „Császári királyi Fenség! Legkegyelmesebb Ur! Ő Felsege legkegyelmesebb Császáruk és Urunk hű engedelmességű alattvalói Magyarországon – bosszankodástól eltelve az istentelen tény fölött, mely dicső Fejedelmünk drága életét orozva megtámadni merészkedett, egyszersmind pedig hálától eltelve az isteni Gondviselés iránt, melylyel a Seregeknek Ura legkegyelmesebb Fejedelmünket megmenté és az által oly nagy szerencsétlenséget eltávolított – legközelebbi múlt vasárnap egybegyültek Magyarország fővárosában, buzgó hálaimájokat bocsátandók a Mindenhatóhoz. De a hűség és ragaszkodás érzetének a hálaáldozat magában nem volt elegendő, az idesietni készlete bennünket, hogy a császári trón lépcsőinél kifejezzük azon érzületeket, melyek minket oly élénken lelkesítenek. Fájdalom, még lehetetlen Ő cs. k. Apostoli Felsege szentséges személyéhez közelednünk, azért legmélyebb tisztelettel császári Fenségedhez járulnak azon legalázatosb kérelemmel, mikép mind szóval, mind az ugyanezen érzelmeket tartalmazó szerencsekívánati feliratnak átnyújtása által Ő cs. kir. Apostoli Fenségét biztosítani méltóztassék, hogy Mo. minden becsületes és hű lakosai a sötét tény fölötti bosszankodás mellett, legbensőbb hévvel köszönik a Mindenhatónak, hogy a legvéstteljesbet Sikerülni nem engedé, és ez által egy oly drága életet megoltalmazott, melyet a Mindenható Isten milliók boldogságára még sokáig – igen sokáig tartson meg.”¹³ Ezután „a főherceg ő cs. kir. Felsege a küldöttség tagjaival beszédbe ereszkedni méltóztatott: minek végével az egész küldöttség Sophia főhercegasszony s ő cs. kir. Felsegének fenséges testvérei termeibe vonult, hol tagjai az erre nyitva álló könyvbe neveiket feljegyezték.”¹⁴

A magyarok jókívánsága, úgy tűnik, hatott, mert az ekkor nem egészen 23 éves császár még több mint 63 évet élt. A Libényi által okozott sebesülés nem volt életveszélyes, Ferenc József látása azonban néhány napig nem volt tökéletes, valamelyik szemidegét megsérthette a kés. A merénylet után három héttel a teljesen felépült Ferenc József már mindenfajta katonai és rendőri kíséret nélkül, nyitott kocsin hajtattott ki a Práterbe.¹⁵ Az eset még növelte is népszerűségét a bécsiek körében.

Arról, hogy mi lett a merénylő sorsa, beszéljen ismét a korabeli sajtó: „Bécs, febr. 25. Holnap fog az általános hír szerint az orgyilkos Libényi kötéllel kivégeztetni. A haditörvényszéki ítélet tegnap olvastatott fel előtte. Bánatot s mély töredelmet mutat. 1850 óta minden vallásos gyakorlattól távol tartá magát; vég óráiban benső szükségét nyilatkoztatja ki, a tulvilág hatalmaival kibékülni. A vizsgálat mint hallatszik, nyilvánásra derítette, hogy tette annyiban elszigetelt, mennyiben közvetlen ingerlés és összebeszélés a bűntény iránt közte és más személyek közt nem történt. De közvetve kártékony, ösztökélő befolyások csakugyan hatottak kedélyére, miután általában föl nem tehetni, hogy egy ily minden műveltség nélküli egyén a politikai gyilkosság rendszerét magából fejtette legyen ki. Vajha e bűnösöket a törvény teljes szigora utol érje!”¹⁶ Hasonlóra tett utalást a Budapesti Hírlap másnapi száma is: „Ő eszköze és áldozata volt Kossuth és Mazzininak, kik biztos rejtekeikből a gyávaság fegyvereit, gyilkok és késekkel fegyverzett gyilkosaikat ezen

országokba küldik.”¹⁷ E sorokból is lemérhető a Habsburgok félelme, különösen a magyar és az olasz nemzeti és elszakadási törekvésekkel szemben.

1853. február 26-án – Libényi kivégzésének napján – a Budapesti Hírlap egy érdekességre is felhívta a figyelmet: „Ugy látszik, hogy a 18-as szám Császár Ő Felsége életében fontos mozzanatok jelölésére van rendeltetve. Született Ő Felsége augusztus 18-án; trónra lépett élte 18-dik évében; és a bűnmerény élete ellen febr. 18-kán követtetett el.”¹⁸ A kivégzéssel kapcsolatban a következő részleteket osztották meg a nyilvánossággal: „Ma reggel 7 órakor indult el a menet a rendőrépületből. Elöl a végrehajtóparancsnok, a hadbíró, és egy osztály lovasság, aztán a szekér az elitélttel, lelkészszel, porkolábbal és az őrral rendőrfedezettől körülvéve, s ismét egy osztály lovasság. Az elitélt fedetlen fővel ült háttal a lovak felé, szemközt vele a pap. A menet halászkapun, Glacis-utczán át a Wienhidig haladt a Wiedenen és 8 órakor érkezett a sorompóhoz. Félórával később jelenté Sz. István tornyának kis lélekharangja, hogy a bűnös borzasztó tettéért meglakolt. Egész uton a pappal és néha oly fennhangon és buzgón imádkozott, hogy imádságát tisztán hallani lehete; arcza halálsápadt volt, tekintetét földre süllyeszté. Az orgyilkos arcza kifejezéstelen volt, sőt annak látásakor nem lehetett bizonyos iszonyat érzésétől menekülni.”¹⁹

2. kép: A bécsi Votivkirche (Fogadalmi templom)

A merénylet Ferenc József számára megmutatta, hogy Magyarországon a hivatalos dicsőítés ellenére él a személye és rendszere elleni gyűlölet. Noha Libényi „magányos gyilkosnak” vallotta magát, az eset ürügyet szolgáltatott a császári udvarnak a magyarellenes hozzáállás fenntartásában. 17 munkatársát ítélték el kisebb-nagyobb mértékben, Pesten pedig 379 személyt állítottak elő a merénylet utáni héten, mert nyíltan helyeselték Libényi tettét.²⁰

Rauscher püspök kezdeményezésére a merénylet színhelyén közgyűjtésből gyönyörű templomot emeltek, a Votivkirchét.²¹ Több mint háromezren adakoztak a cél érdekében. A Fogadalmi templom építése 1856-ban kezdődött Heinrich Ferstel tervei alapján. Az építész az érett franciaországi gótika székesegyház típusát álmolta újra a tervezőasztalon – a neogótika megfelelt a neoabszolutizmusnak.²² A csodálatos épület máig is díszje Bécs városának.

A KÉPEK FORRÁSAI

1. kép Historisches Museum der Stadt Wien, Das Attentat auf Kaiser Franz Joseph I. am 18. 2. 1853. Ölgemälde v. J. J. Reiner, 1853
2. kép: <http://postcardsworldwide.files.wordpress.com/2008/10/votivkirche-wien-at.jpg>

JEGYZETEK

¹ Budapesti Hírlap, 1853. február 20., vasárnap, 1.

² Budapesti Hírlap, 1853. február 20., vasárnap

³ Budapesti Hírlap, 1853. február 20., vasárnap

⁴ Pesti Napló, 1853. február 20., vasárnap

⁵ Budapesti Hírlap, 1853. február 24., csütörtök, 2.

⁶ A magyar sajtó története II/1. 1848-1867. Szerk.: KOSÁRY Domokos és NÉMETH G. Béla. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 291-292.

⁷ A magyar sajtó története II/1. 1848-1867. 335-345.

⁸ Budapesti Hírlap, 1853. február 22., kedd, 2.

⁹ Budapesti Hírlap, 1853. február 22., kedd, 3.

¹⁰ Budapesti Hírlap, 1853. február 22., kedd

¹¹ Budapesti Hírlap, 1853. február 22., kedd

¹² Budapesti Hírlap, 1853. február 22., kedd, 4.

¹³ Budapesti Hírlap, 1853. február 26., szombat

¹⁴ Religio, 1853. február 27., vasárnap

¹⁵ HERRE, Franz (2000): Ferenc József élete és kora. Magyar Könyvklub, Budapest, 112.

¹⁶ Budapesti Hírlap, 1853. február 27., vasárnap, 1.

¹⁷ Budapesti Hírlap, 1853. február 28., hétfő

¹⁸ Budapesti Hírlap, 1853. február 26., szombat, 2.

¹⁹ Budapesti Hírlap, 1853. február 28., hétfő

²⁰ GERŐ András (1999): Ferenc József, a magyarok királya. Pannonica Kiadó, Budapest, 92.

²¹ SUPKA Géza (1986): Habsburg-krónika. Helikon Kiadó, Budapest, 379.

²² HERRE (2000) 112-113.